

Омельченко Олександр Євгенійович, професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАКОННОГО ЗАТРИМАННЯ

Відповідно до ч. 2 ст. 29 Конституції України, ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше, як за вмотивованим рішенням суду, і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Це положення продубльовано в ч. 1 ст. 207 КПК України та категорично забороняє будь-кому затримувати особу без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків, визначених у КПК України.

Ця форма затримання дістала назву «законне затримання». Її слід відрізнити від процесуального затримання, що здійснюють уповноважені особи відповідно до ст. 208 КПК України. Зміст цього затримання полягає в тому, що право затримати будь-яку особу, крім судді й народного депутата України (ст. 482 КПК України), тепер має кожен за таких підстав:

- 1) під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення;
- 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні.

Затримання під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення має місце тоді, коли часова і просторова ознаки перебування особи щодо події та місця вчинення кримінального правопорушення дають підстави запідозрити її в учиненні, а тим паче якщо затримання здійснюють потерпілий або очевидець події.

Законним затримання під час переслідування особи буде лише тоді, коли дії з переслідування були безперервними, суцільними, не припинялися в часі.

Отже, метою затримання згідно зі ст. 207 КПК України є попередження та припинення протиправної діяльності особи, яка затримується, запобігання ухиленню її від органу розслідування та суду, з'ясування причетності затриманого до вчиненого кримінального правопорушення. Ця дія можлива шляхом фізичного захоплення кожним будь-якої особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, та доставлення її до відповідного органу або повідомлення уповноваженій службовій особі про вчинене затримання.

Термін «кожен» означає, що це будь-яка особа, без винятку, аби вона не була вповноваженою на затримання службовою особою, тобто це може бути як звичайний громадянин чи особа без громадянства, так і співробітник патрульної поліції.

Під час такого затримання закон передбачає, що кожен, хто затримав особу, не вправі вчинити щодо неї жодних інших дій, а саме:

- застосування сили чи свавілля, крім пов'язаних із власне затриманням;
- дій, необхідних і достатніх для обмеження затриманої особи в свободі пересування;
- дій, пов'язаних із тимчасовим вилученням майна у вигляді речей, документів, грошей тощо, використаних як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та/або таких, що зберегли на собі його сліди (п. 1 ч. 2 ст. 167 КПК України).

Затриману особу зобов'язані негайно доставити до вповноваженої службової особи та передати їй вилучене майно або негайно повідомити вповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється в учиненні кримінального правопорушення.

Працівники поліції діють згідно зі ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» та відповідно до покладених на них завдань:

- 1) уживають заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень, припиняють їх;
- 2) вживають заходів, які спрямовані на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок вчинення кримінального, адміністративного правопорушення;
- 3) забезпечують своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;
- 4) доставляють у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення.

У зв'язку із цим, поділяємо думку, висловлену в науковій літературі, стосовно необхідності доповнення ст. 207 КПК України положенням, яке дозволить кожному під час здійснення законного затримання застосовувати фізичну силу до затриманого. Безумовно, що законне затримання має бути спрямоване тільки на нейтралізацію загрози з боку затриманого і для його затримання. Залежно від ситуації може бути достатньо усного попередження про можливість застосування фізичної сили.

Згідно зі ст. 3 Конвенції з прав людини, під час застосування законного затримання недопустимим є застосування заходів, які принижують особу затриманого, завдають йому тілесних ушкоджень, є знущанням, катуванням або самосудом.

Необхідно надати право кожному під час здійснення законного затримання: вилучати в затриманого матеріальні об'єкти, які були (чи ймовірно були) знаряддями вчинення кримінального правопорушення, принаймні з метою забезпечення власної безпеки; сліди кримінального правопорушення чи інших фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження й

підлягають доказуванню; перешкоджати спробам підозрюваного сфальсифікувати докази й уникнути відповідальності за вчинене діяння; застосовувати спеціальні засоби (залежно від того, хто затримує – громадянин (потерпілий або очевидець події) або патрульний поліцейський), щоб унеможливити подальші агресивні дії з боку затриманого, перешкодити йому чинити опір затриманню, втекти чи знищити докази.